

VENEDİK KRALLIĞININ FATİH SULTAN MEHMET VE BOSNA SANCAKBEYİ ÖMER BEY'İ ZEHİRLEME PROJESİ

Yaşar DEMİR

Marc Bloch Üniversitesi, Strasbourg, Art, histoire et civilisations de l'Europe Bölümü
Doktora Öğrencisi

Özet

Fatih Sultan Mehmet'in vefatı meselesi, üzerinden beş asırdan fazla bir vakit geçmesine rağmen hala konuşulmakta ve tarihçiler bu konuda kesin bir bilgiye sahip olamamaktalar. Zehirlenerek suikasta kurban gittiği ve bunu Venedik'in tertip ettiği üzerine ciddi belgeler bulunmaktadır. En azından elimizdeki belgeye göre Venedik zehirlenme konusunu görüşmüş ve Salamonicini adında Yahudi asıllı bir doktoru vazifelendirme kararı almışlardır. Venedik'in bu teşebbüsü, Osmanlı'dan yediği darbeleri göz önünde bulundurursak ihtimal dışı gözükmemektedir. Akdeniz'de adeta izinsiz gemi yürütemez hale gelen Venedik, üzerindeki bu baskıyı kırmak için son hal çaresi olarak zehirleterek bu baskıların müsebbibi gördüğü Fatih'i öldürme organizasyonu içine girmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti, Venedik, Yahudi Doktor Salamonicini ve Valcho, Venedik On'lu Konseyi, Venedik arşivi.

LE PROJET D'EMPOISONNEMENT DE MAHOMET II ET DU PACHA DE BOSNIE ÖMER BEY ACCUEILLIS PAR LA RÉPUBLIQUE DE VENISE

Résumé

Bien qu'il y ait cinq siècles depuis la mort de Mehmet II, la question de la mort de Mehmet II continue à se parler et les historiens n'ont pas encore dit leur dernier mot à ce propos. On a des documents certains sur le fait que Mehmet II a été empoisonné par la Venise. Au moins, selon le document qu'on a présenté, le conseil des dix de Venise a négocié le projet d'empoisonnement et a chargé un médecin d'origine juif appelant Salamonicini. En effet, si on envisage la pression politique que la Venise a subie à cause des conquêtes de Mehmet II, il n'est pas impossible que la Venise a tenté de réaliser un tel projet. Coincé dans la Méditerranée et ne pas naviguer sans obtenir l'autorisation de l'Empire ottoman, la Venise a trouvé comme la dernière solution tuer Mehmet II qui était le responsable de la perte considérable de la Venise.

Les Mot Clés: Sultan Mehmet le conquérant, l'Empire ottoman, la République de Venise, Médecin juif Salamonicini, le Conseil de Dix de Venise, l'archive de Venise

GİRİŞ

Bilindiği gibi Osmanlı tarihinde bazı padişahların neden ve nasıl öldüğü belli değildir ve çok değişik kaynaklarda bu ölümlerle alakalı bilgiler bir bütünlük ve benzerlik arz etmemektedir. Bu padişahlardan en önemlisi ölümü üzerinden 528 sene geçmesine rağmen hakkında tartışmaların devam ettiği Fatih Sultan Mehmet'tir. Osmanlı tarihi konusunda bilge kabul edilen İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinde, Fatih'in ölümü ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte; Aşıkpaşazade'ye dayanarak verdiği bilgiye göre, Fatih ayağından rahatsızdır. Tedavi amaçlı ayağından kan alınmış, daha sonra şerbet içirilmiş ve içtiği şerbetin etkisiyle ağzından kan gelmesi sonucu vefat etmiştir. Uzunçarşılı devamla, *Şekayık* tercemesine dayanarak, Karamani Mehmet Paşa'nın Fatih'i zehirlettiğinden bahisle, ilk önce Molla Yakup'un padişahın tedavisine memur edilmesi, daha sonra Lari adlı hekimin tedaviyi devralması, bunun tedavi uyumsuzluğuna sebep olması ve padişahın tedavisinin iyi yapılamaması sonucu vefat ettiğini belirtmektedir (Uzunçarşılı, 2004: 144).

Sonuçta Fatih'in ölüm meselesi hala tartışılan bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu durumu akademik ilgisizlik ve arşivlerin şimdiki durumlarından kaynaklanan bir vakıa olarak açıklayabiliriz. Sadece Türk tarihinin değil, Dünya tarihinin de en büyük devlet adamlarından biri olan Fatih'e karşı girilmiş olan bu hareketin tarih kitaplarında bahsi geçmemesini, arşivlerin devletlerin gözettikleri stratejiler sonucunda tam olarak araştırmacılara açılmamasında arayabiliriz. Ancak zaman zaman değişik nedenlerle veya özel izinlerle bazı araştırmacıların, tamamı araştırmaya açık olmayan arşivlerde araştırma yapabilmesi hususu da bir gerçektir. Bazı arşivlerin fonları analitik tasnife tabi tutulmadığından araştırmacıların tesadüfen önemli belgelere ulaşabildiğini görmek mümkündür. Tıpkı Comte L. De Mas Laitre'in araştırmalarında tesadüfen Venedik'in Fatih ve Bosna Sancakbeyi Ömer Bey'i zehirletme projesini gösteren arşiv belgelerine sahip olduğu gibi. Yazarın Venedik'in bu projesi ile ilgili belgelere tesadüfen rastladığını bizzat belirtmesi, yukarda bahsettiğimiz durumu açıklar niteliktedir.

Bu meyanda Dünya tarihini ilgilendiren ve henüz içerdiği belge sayısı itibariyle büyüklüğü bilinmeyen bir arşiv olan Osmanlı arşivlerinin tasnif işleminin tamamlanamamış olması, İtalyan ve Venedik arşivlerinde,¹ en azından açık olan kısımlarında bu konuda bir araştırmanın yapılamamış olması, Fatih'in ölümü ile ilgili yaşananların tarihin karanlık sayfalarında

¹ Venedik cumhuriyeti arşivi olarak bilinen fon 78 km raf uzunluğunda olup 285 bin parşömen ve 400 bin evraktan oluşmaktadır.

kalmasına neden olan etmenlerdir. Bibliothèque Nationale de Strasbourg'da yaptığımız kaynak taramalarında bununla ilgili herhangi bir eserle karşılaşmadığımız gibi, Pierre Daru'nun² *Venedik Cumhuriyeti Tarihi*'nde, Marie F.Viallon'un³ *Venedik ve Osmanlı* adlı eserinde, Türkiye Milli Kütüphanesi ve YÖK'ün⁴ tezler katalogunda da Fatih'in ölümü veya Venedik'in Fatih'i öldürme projesi ile ilgili olarak kesin bir bilgiye rastlayamadık.

Araştırmalarımıza göre Fatih'in vefatında Venedik'in parmağı olduğunu belgelere dayalı olarak ifade eden tek eser, Comte L. de Mas Laitre'in makalesidir. Yazar 1881'de kaleme aldığı makalesinde, Latince orijinal olarak verdiğimiz belgelere tesadüfen ulaştığını belirtmekte, büyük deryalarda seyahat eden kimse gibi karşısına ne çıkacağını bilmez bir halet-i ruhiyeyle bu belgelere ulaşma fırsatını yakaladığından bahsetmektedir. Strasbourg Milli kütüphanesi'nde rastladığımız *Archive de l'Orient Latin* adlı akademik dergide Comte L. De Mas Laitre'in "*Venedik'in II Mehmet'i ve Bosna sancakbeyi Turahanzade Ömer Bey'i zehirleme projesi*" adlı makalesi Fatih'in ölümü ile ilgili olarak şimdiye kadar ileri sürülen çeşitli rivayetlerden farklılık arz etmektedir. Ayrıca makalesinde, bu konuyla ilgili olarak 1862'de inceleme yaptığı *Archives des Frari*, *Archive du Conseil des Dix*, *Archives des Inquisiteurs d'Etat* arşivlerinde belgeler olduğunu kaydetmektedir.⁵ De Mas Laitre, makalesinde Venedik'in Fatih ve Ömer Bey'i zehirleme projesinin olduğunu arşiv belgelerine dayanarak ileri sürmektedir. Yazar bu belgelerin açıklamasını eserinde vermekle beraber, suikast projesinin görüşüldüğünü gösteren Latince belgeleri de aynen aktarmıştır. Orijinal metinden seçerek bu çalışmamızda Fatih'i zehirleme projesinin görüşüldüğü Venedik konseyinde konu ile alakalı Latince ifadeleri yansıttık.

² Bakınız, Daru Pierre, *Histoire de la République de Venise*, Paris, édition Robert Laffont, 2004.

³ Bakınız, Vallion F. Marie, *Venise et la Porte ottomane 1453-1566*, Paris, Economica, 1995.

⁴ Çalışmayı yurtdışında hazırlarken internet üzerinde baktığımız YÖK web sayfasındaki Tez taramaları bölümünden yaptığımız aramalarda, özellikle şu anahtar kelimelerle arama yaptık. Fatih Sultan Mehmet'in ölümü, Fatih ve Venedik. Ancak karşımıza Fatih'in zehirlenmesi ya da öldürülmesine ilişkin dolaylı ya da direkt olarak herhangi bir çalışma çıkmadı. Bu bizim için biraz şaşırtıcı oldu. Her ne kadar belki bir tez çalışması kapsamında konu ele alınmamışsa da en azından bu konuya ilişkin kimi çalışmalar olabileceğini umuyorduk.

⁵ Comte L. de Mas Laitre, « Le projet d'empoisonnement de Mahomet II et du Pacha de Bosnie Accueillis par la République de Venise », *Archive de l'Orient Latin*, c. 1, Paris, 1881, s.658

Babinger de tıpkı De Mas Laitre gibi, Fatih'in zehirlenme projesini Venedik'in tertip ettiğinden bahsetmektedir. De Mas Laitre'den farklı olarak Babinger, doğrudan Fatih'in hem doktoru hem finans işleri konusunda danışmanı olan Yakup (Iacopo) Paşa'nın kullanıldığını ileri sürmektedir. Yahudi asıllı olan Yakup Paşa'nın İtalya'da Gaéte'de 1425-30 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Babinger, Iacopo'nun hangi nedenle İtalya'yı terk ettiği bilinmemekle beraber, dönemin Papası V. Nikolas'ın tüm Hıristiyanların maneviyatlarına, ruhlarına zarar verdiği gerekçesiyle Yahudilere doktorluk yapma ve ilaç verme yasağı getirmesinin Iacopo'nun İstanbul'a yerleşmesine sebep olduğunu ileri sürmektedir. (Babinger, 1954: 346-347)

De Mas Laitre, Fatih'in ölümünün Venedik tarafından planlandığını ileri sürmekle beraber Venedik'in bu teşebbüsünün sebebini, git gide bozulan Osmanlı-Venedik ilişkilerine dayandırmıştır. Bu meyanda Venedik arşivine ait belgeleri makalesinde yayınlamak suretiyle Venedik'in zehirleyerek suikast girişimi için toplantılar tertip ettiğini, suikastçılar aradığını belirtmektedir. De Mas Laitre şu ana kadar hiçbir eserde bulunmayan belgeleri ortaya çıkararak net bir biçimde Venedik'in Fatih'i zehirleterek öldürme projesini ortaya koyan tek yazardır. Babinger'den önce ve Babinger'den farklı olarak belgelerle bu bilgiyi desteklemesi Fatih'in ölümü meselesindeki sis perdesinin aralanmasında önemli bir adım olarak gözükmektedir. Yazarların ortaya koydukları bu tezi elde bulunan Osmanlı-Venedik ilişkilerini bildiren tarih bilgileri çerçevesinde değerlendirdiğimizde gerçekten de Venedik'in suikast planı hazırlamasının ihtimal dışı olamayacağı görünmektedir.

Bilindiği gibi Venedik denizci bir devletti. XII. yy. haçlı seferlerine deniz filolarını seferber etmek suretiyle yardıma bulunması sayesinde Akdeniz'de, Adriyatik'te önemli adalara, iskelelere ve limanlara kavuşmuştu. Onüçüncü asırda Kıbrıs'a hâkim olduğu gibi, Arnavutluk sahillerinde, Epir'de, Mora'da limanlara ve iskelelere, Adriyatik'te Korfo ve daha güneyde Yunan denizinde Pakos, Zanta, Kafelonya, Ayamavra vs. gibi adalara sahip olarak Ortaçağ'da Akdeniz ticaretini büyük ölçüde organize eden bir güç haline gelmişti. (Uzunçarşılı, 2004: 225-226)

Osmanlılar ile Venediklilerin ilişkileri I. Murat devrinden itibaren başlamış daha sonraki padişahlar zamanında da sürmüştü. Zaman zaman karşılıklı yardımlaşmalarla devam eden Venedik-Osmanlı münasebetleri, Türklerin Akdeniz'de, Ege'de ve Balkanlarda genişlemesiyle birlikte bozulmaya başlamıştı. Fatih devrinde yapılan fetihler ve özellikle İstanbul'un fethi, Osmanlı Venedik münasebetlerini derinden sarsmış, fetih dünyada yeni bir konjonktür meydana getirmişti. Çok büyük bir jeopolitik

ve stratejik öneme haiz olan bu kara parçasının, Osmanlı hâkimiyetine girmesi Osmanlı'nın gücünü arttırmış buna karşın bin yıllık Roma sona ermiş, Venedik başta olmak üzere rakiplerinin özellikle ticari gücüne önemli darbe vurmuştu. Ekonomik ve stratejik yansımaların yanı sıra Fatih prestij olarak özellikle İslam dünyasında önemli bir üne sahip olmuştu.

Avrupalılar fetih haberini Venedikli bir görevlinin mektuplarından öğrenmişler ve bu büyük sarsıntının sebeplerini tartışmaya başlamışlardı. Bazıları İstanbul'un fethini, Hıristiyan dünyasının parçalanmasından ötürü Tanrı'nın bir gazabı, bazıları da şeytan tarafından kandırılmış ve şeytanın taraftarları haline getirilmiş dinsiz bir tiranlığın (impie tyrannique) Hıristiyanlığa hakareti ve dünyanın sonu olarak tanımlamıştı. (Viallon, 1995: 33-34) Bu ifadeler skolastik Avrupa'nın Müslüman Türklere bakış açısını ve haleti ruhiyesini yansıtmaması bakımından çarpıcı birer örnek teşkil etmektedir. Fetihlerle ekonomik olarak güçsüz duruma düşen Venedik gibi Avrupa devletleri din faktörünü tıpkı haçlı seferlerinde olduğu gibi kullanarak büyük bir maneviyat desteği sağlayarak kaybettiği yerleri almayı hedefliyorlardı. Bu düşmanlık İstanbul'un alınmasıyla doruğa ulaşıyordu.

Avrupa'nın tepkisinin farkında olan Fatih, Venedik ile ikili anlaşma yaparak doğrudan ve açık bir düşmanlık yerine diplomatik ilişkilerle mevcut olan tansiyonu düşürmeye çalışmıştı. Ancak yapılan muahedelere uymazlık, ikiyüzlü politikaların devam etmesi barış diplomasisinin olumlu sonuç vermesini engellemişti. Bu durum Osmanlı'nın fetih hareketlerine devam etmesi sonucunu doğurmuştu. Özellikle Turahanzade Ömer Bey'in Koron ve Mudon'a yaptığı tazyik Osmanlı Venedik ilişkilerini iyice germiş, nihayet Fatih'in Mora seferiyle artık münasebetler geri dönülemez bir noktaya ulaşmıştı. (Uzunçarşılı, 2004: 26-28) Venedik, İstanbul'u kaybedip, Karadeniz ile olan bağlantısını yitirdikten sonra Akdeniz'de elinde bulundurduğu önemli iskeleleri, adaları da Osmanlı'ya bırakmak zorunda kalmıştı. Bundan böyle Karadeniz'de, Adriyatik'te ve Akdeniz'de Osmanlı'ya vergi vermeden ticaret yapamaz hale gelmiş ve her fırsatta Osmanlı aleyhine ittifak yapmaktan çekinmemişti. Nitekim Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey ile ittifak yaparak kendisine silah ve top yardımında bulunmaya teşebbüs etmiş ancak bu girişimi akamete uğramıştır. Venedik düşmanca ittifaklardan başka, fiili olarak Muğla ve Antalya sahillerini yağmalamak suretiyle de Osmanlı'ya saldırılarda bulunmuştu. (Uzunçarşılı, 2004: 96-97)

İttifaklardan ve yağmalama amaçlı akınlardan bir sonuç elde edemeyen ve gücünün iyice zayıfladığının farkında olan Venedik ihtimal ki değişik çözüm yollarına tevessül etmeye başlamıştır. Las Maitre'in makalesinde sunulan belgelere göre, Venedik, suikast girişimleri de dahil olmak üzere

bir dizi çareler aramaya yönelmiştir. *On'lu Konsey* diye bilinen senatosunu toplamış ve düştüğü duruma hal çaresi bulmak için toplantılar tertip etmiştir. Zonta adı verilen bu meclise danışmanlarla birlikte 16 kişi ve Venedik Doğu katılmış ve Doç (doge) Fatih'in zehirlenme projesi ile ilgili tertip edilen toplantıya bizzat başkanlık etmiştir. (Comte L. de Mas Laitre, 1881: 654)

Babinger de kitabında, İtalyan asıllı Yakup Paşa ile irtibat kuran On'lu Konsey'in 25.000 duka altın karşılığında Fatih'in hayatına son verilmesini kararlaştırdığını belirtmektedir. Ayrıca zehirlenme işleminin başarılması sonrası Floransa'ya yerleşmesinin temin edileceği ve Lando delgi Albizzi'de yıllık 500 dukalık bir gelire sahip olma garantisinin verildiğini ifade etmektedir. (Babinger, 1954: 349) Babinger bu rakamların Venedikçe gitgide artırıldığını ve rakamın 200.000 dukaya kadar çıktığını, Iacopo'nun suikastı başaramaması durumunda öteki Yahudi asıllı suikastçı, doktor Valco'nun hazır bulundurulması stratejisini benimsediğini yazmaktadır.

Sonuçta Babinger ile Mas Laitre Venedik'in Fatih'i zehirleme projesinin olduğu konusunda fikir birliği içersindedirler. Ancak Babinger'in kitabında sorunlu olan husus, yazarın sunduğu bilgilere referans vermemesidir. Bu durum kaynaklara ulaşarak daha detaylı bir araştırma yapma imkânını vermemektedir. Buna karşın daha eski olması, arşivlere ve belgelere referans vermesi nedeniyle, Mas Laitre'in makalesi Babinger'e oranla daha bilimsel bir çalışma olarak ön plana çıkmaktadır.

Mas Laitre'in makalesine göre, Venedik Doğu, On'lu Konseyi zehirlenme projesini görüşmek üzere 1477'de toplantıya çağırmıştır. On'lu Konsey bu proje ile ilgili ilk olarak 9 Temmuz 1477'de toplanmış, yapılan görüşmede üç beyaz bülten karşılık üç negatif bülten çıkmıştır. (Bülten: Sade kağıttır. Bugünkü anlamıyla oy pusulası olarak telakki edilebilir.) Bunun anlamı suikastın yapılmasını isteyenlerin beyaz bülten kaldırmalarına karşın, konsey üyelerinden üç de muhalif çıkmıştır. Ancak yazara göre Konsey'de bulunan ve aslen Yahudi olan Salamonicini adında birinin önerisiyle Fatih'i zehirleyerek öldürme kararı alınmıştır. İhtimal ki toplantıda suikastın tarzı ve bu tarzdan ötürü bunun arkasında Venedik'in olabileceğinin anlaşılması noktasında kaygılar yaşanmıştır. Zehirlenme yönteminin Venedik'in bu işte parmağı olacağıının anlaşılmasına mani olacağı fikri üyeleri etkilemiş olmalıdır ki, Salamonicini'nin önerisi kabul edilmiştir. Salamonicini sunumunda yöntem olarak Valcho adında Sultan'ın doktoru ile irtibata geçmeyi sunmuş ve bu iş için Venedik'te 5 dükkân ve

Venedik Krallığının Fatih Sultan Mehmet ve Bosna Sancakbeyi Ömer Bey'i
Zehirleme Projesi

vergiden muafiyet, Venedik'te toprak ve ev alma hakkı, 25 000⁶ duka'ya kadar Venedik gentilhommes'ların şartlarında ticaret yapma hakkı istemişti. (Comte L. de Mas Laitre'in eserinde *Archive du Conseil des Dix*, Parti miste; Filza, no/1'de kaayıtlı belgeyi sunmaktadır. Latince yazılı belgeyi aynen naklettik)

Yazar, Venedik'in üç sebepten ötürü böyle bir yola tevessül ettiğini belirtir. Bunlar; Négrepent adalarının, Limnos'un, Croï, Scutari (İşkodra) ve Mora'nın kaybedilmesi. Tenaro'nun kaybedilmesi yüzünden zehirlenme projesine Ömer Bey de dâhil edilmişti. Comte L. de Mas Laitre, 1881: 654)

Capta 4, Quod oblatio Salamoncini hebrei et fratrum, dande scilicet necis imperatori Turcorum, per operam magistri Valchi hebrei acceptetuer. Et, auctoritate hujus consilii, promittantur sibi omnia que ipsi petierunt cum observatione eorum quando, interviente morte Turchi, ostenderent illum per operam prefati magistri Valchi mortuum esse. -10.3. 3. kaynak : On'lu Konsey Arşivi, Archives du conseil des Dix, Parti miste. Filza. N° 1

Konsey 5 Kasım 1477'de onaltı kişinin katıldığı ikinci toplantıda zehirleme kararını almış ve Croï şehrinde ikamet eden İsmail Bey'in zehirlenmesi ile ilgili daha önce kabul edilmiş olan Durazzo sözleşmesini uygulamaya koymayı kararlaştırmıştır. Görüldüğü gibi Mas Laitre'in bulduğu belgeye göre, Venedik, Fatih'ten önce de kendisine tehdit unsuru olarak düşündüğü kişileri de özellikle zehirleme suretiyle ortadan kaldırma usulünü kullanmıştır.

Yine aynı belgeye göre Konsey, zehir tedariki için iki Türk'ün görevlendirilmesini kararlaştırmış, suikastı organize eden kişiye tanınan hakların Türkler içinde geçerli olmasını kabul etmiştir. Belgeden anlaşılan, Konsey zehir temini, temin edecek kişilerin etnik ve dini kökeni ve ödenecek ücret gibi konuları içeren bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıda tartışmalar da yaşanmıştır. Örneğin sadece zehiri temin edecek kişiye ödenecek miktarın suikastı yapacak kişiye ödenecek miktar kadar olması bazı üyelerce çok bulunmuştur. Ancak olayın gizliliği, önemi ve Türklerin dikkat çekmeden zehiri temin edebilmesinin daha kolay olduğu hususları göz önüne alınarak maddi karşılığın belirlendiği görülmektedir. Papaz Rodzi'nin zehiri temin edenlere bu ücreti önerdiği aşağıda makaleden alarak yazdığımız belgede kayıtlıdır.

⁶ Bir Venedik dukası 3,54 gram altına eşdeğerdir. Değişik para değerleri için bakınız, Renouard Yves, (1968), *Les homes d'affaires italiens du Moyen age*, Paris, Armand colin.

1477 die quinto Novembris, in Consilio X

Capta. Prestande sunt aures unicuique rei que occasionem prestare possit liberandi Croyam ab obisidione Turcorum. Idcirco,

Vadit pars quod oblatio facta viro nobili ser Francisco Marcello, qui fuit bayulus et capitaneus noster Dyrrachii, venenandi scilicet Sanzachum et Ismaelem, capteneos exercitus Turchorum contra Croyam, accepteur, scribaturque sibi, quod cum successore suo quem certiores facti sumus illuc applicuisse, illam comunocet, et insimul dicant seu dici faciant episcopo Radizi et socio suo, mediatoribus negocii, nos esse contentons, ultra gratiam nostri domini, donare illis duobus Turcis, eorum attentis, qui optulerunt venenare predictos Sanzachum et Ismaelem ducatos C. et unam vestem pro uno quoque eorum, dandos et numerandos illis immediate successo negocio et habita certitudine mortis predictorum Sanzachi et Ismaelis. Et ultra hoc, dabimus eis tantum provisionis in vita sua quantum habet unusquisque eorum cum Turcis.

Predicts autem (episcopo Radizi et socio) mediatoribus hujus begocii promittatur, perfecto negocio, ultra perpetuam gratiam nostri domini, ducatos Lta, dono pro unoquoque eorum, que pecunie pro eorum securitate depositentur per bajulum presentem de pecuniis nostri domini apud terciam personam in Durachio et ante ipsos confecto negocio) et insuper annuam pensionem ducatorum. L. ta socio scilicet ipsius episcopi in vita sua, et ipsi episcopo donec per intercessionem nostram apud summum pontificem provisum ei fuerit de aliquo convenienti beneficio.

Mandaturque predictis bajulo et capitaneo et ser Franciso Marcello ut hujusmodi oblationem caute et secrete patefacere et declare debeant capitaneo nostro generali maris vel provisoribus classis si capitaneus abesset et similiter promissionem per nos dictis oblatores factas, et precipue si negocium sit habiturum effectum, ut intelligant quid sit agendum circa succursum Croye.

Et ex nunc captum sit : quod practicetur per capita hujus consili habere venenum pro mittendo suprascriptis. Et scribatur capitaneo nostro generali maris et provisoribus classis in hac forma :

« el ne esta porta certa pratica par el nobel homo ser Francesco Marcello, olim baylo et capitaneo nostro de Durazzo, contra la persona del Sancazho et Ismael, che sono a lo assedio de Croia, la qual soccedendo daria piu facilità al socorso del dito luogo de quel sia al presente. E azo che vuy certificati sopra el fato intendiate ogni cossa, i havemocommesso che insieme cum el successor suo se la manifestano et chiariscano, et similiter le promesse nostre fatte a i offeridori de simel cossa, azo possate proveder chome meglio ve parera »_ 16. 0.0

Venedik Krallığının Fatih Sultan Mehmet ve Bosna Sancakbeyi Ömer Bey'i
Zehirleme Projesi

Conseil de Dix. Parti miste, Filza, n° 1.

Fatih'in öldürülmesi ile ilgili tekliflerin sadece zehirleme yöntemiyle sınırlı olmadığını yine aşağıdaki belgeden anlamaktayız. Konsey, 1478'in başında bir yıl içinde hayatına son verme teklifini görüşmüş ve Amico adlı kişinin suikastı gerçekleştirmesi durumunda diğer suikastçı adaylarında olduğu gibi bu şahsa da 25.000 duka altın ve Istrie'de Pingvente denilen mahallin şatosu ile birlikte kendisine verilmesini vaat etmiştir. Konsey'in suikastın gerçekleşmesinde acele ettiği görünmektedir. Üstelik işi şansa bırakmamak için de değişik kişileri alternatif olarak düşünmektedir. Konsey toplantı sonunda aldığı kararlar her ne pahasına olursa olsun suikast işinin gerçekleşmesinden memnuniyet duyulacağını bildirmiştir.⁷

Toplantı sonunda alınan karar aşağıda yazılıdır.

Quod oblatio amici facta nostro dominio, dandi scilicet mortem Turco, acceptetur. Et auctoritate hujus consilii, sibi promittatur quod si infra annum, ab hoc die, mors predicta per operam suam succedet, donabimus XXm auri pro una vice tantum immediate sibi numerandos, et locum Pingventi cum suis pertinenciis prose, filiis et heredibus suis imperpetuum.

Et ex nunc captum sit quod scribatur capitaneo nostro generali maris et rectoribus nostris Orientis ubi opus fuerit quod, veniente dicto Amico et tangente ilis eam partem persone quam capitibus hujus consilii declareverit, sibi providere debeant de sufficienti passagio pro ejus celeri adventu ad nostram presentiam. Conseil des Dix, Arti miste, Filza. n °. 1.

Yazarın sunduğu belgelerde dikkati çeken diğer bir husus Türk tarihini de yakından ilgilendiren zehirleme projesi aslında Venedik'te sıkça başvurulmuş bir olay olarak ortaya çıkmasıdır. Örneğin bir asi olan Isidore de Cos adlı kişi Konsey kararı ile suikast sonucu ortadan kaldırılmış, suikastçıya maddi ödenekte bulunulmuş.⁸ Venedik'in suikastçı bir devlet olduğu yönünde bir kanının hakim olduğunu ileri süren yazar, Venedik'in suikast planını Fatih için uygulatmış olmasının işten bile olamayacağını belirterek bu konuda ciddi bir tez ileri sürmektedir.

Fatih tam 14 kez Venedik'in suikast teşebbüsüne maruz kalmıştır. Babinger, Fatih'in bunlardan kurtulmasını kurduğu geniş ve etkili istihbarat ağına bağlamaktadır. (Babinger, 1954: 510) Doktoru Yakup Paşa'nın, Venedik ile irtibatta kaldığını ileri sürerek bazen karşılıklı olarak haber getirip götürdüğünü ileri sürmektedir. Ancak Babinger bu iddiasını

⁷ Comte L. de Mas Laitre, *a.g.m.*, s. 656-657.

⁸ Comte L. de Mas Laitre, *a.g.m.s.* 657.

destekleyecek herhangi bir belge veya referans belirtmemektedir. Bunu, Yakup Paşa'nın istihbarat stratejisinin bir parçası olarak telakki etmek mümkündür. İhanet düşük bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Zira Fatih'in vefatından sonra Yakup Paşa'nın devlet görevine devam etmesi, İtalya'ya dönmemesi Babinger'in kuşkularını boşa çıkartmaktadır. Fatih'in vefatını anlayan Yeniçerilerin İstanbul'da sadece Yahudi mahallesini yağmalamaları, doktorunun Yahudi asıllı olmasının bilindiğini gösterir ancak doktoru ortadan kaldırmamaları vefatından tamamıyla onu sorumlu tutmadıklarını ama tedavi edememesine gösterdikleri bir tepki olarak bu yağmalamayı gerçekleştirdiklerini düşünmek mümkündür.

SONUÇ

Tarihçi, “olayları sebep sonuç ilişkisi içerisinde çok boyutlu olarak değerlendirmelidir”, prensibinden hareketle bu projenin varlığını analiz edersek çok çeşitli sonuçlara ulaşmak mümkündür. Mesela, Osmanlı Venedik ilişkilerinin ötesinde, Fatih'in Roma'nın varisi olma isteği, buna karşın Papa'nın Fatih'e gönderdiği iddia edilen ve kendisini Hıristiyan olmaya davet eden mektubu, Venedik'in zehirleme projesini bir araya getirip yorumladığımızda farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Fatih'i zehirleme projesi aslında bir yönüyle Avrupa'da Papa'ya karşı bir takım politik ve ekonomik dinamiklerin harekete geçtiğinin ve bu unsurların Papalık ile eskisi gibi uyum içerisinde hareket etmediklerinin bir göstergesidir. Ruhani otoritenin dışında meydana gelen hareketlerin, zamanla Reform hareketlerine doğru Avrupa'yı götürdüğü ve bu süreçle doğru orantılı olarak artık dünyevi otoritelerin Papalıktan bağımsız hareket etmeye başladıklarını ifade edebiliriz.

Bunun yanında Venedik'in tamamıyla dini otoriteden bağımsız olmadığını söylemekle birlikte, yine de dini otoriteden azade olarak birtakım politikaların içine girdiği ve hatta bazen Papa'nın savaş çağrısına kayıtsız kaldığı vakidir. Venedik'in bu tutumunu, Papa'nın tek mutlak güç olma anlayışında artık kırılmalar meydana geldiğinin, sermaye ile dini otoritenin çatışmaya başladığının bir göstergesi şeklinde değerlendirebiliriz. Bu politik ilişkilerden hareketle sekülerizmin başladığı sonucuna varmak mümkündür.

Diğer bir cihet ise Fatih'e yapılan Roma varisi ve Hıristiyan olma teklifinin doğruluğunu varsayarsak, Fatih'in bu teklifi kabul etmemesi üzerine kendisini ortadan kaldırma seçeneğinin bizzat Venedik'e havale edildiği fikridir. Bazı siyasi olaylar bilindiği gibi gayri resmi yoldan ve yahut gizli anlaşmalarla cereyan etmiştir. Ancak eldeki belgelerde Papalığa ait vurgu olmaması, Venedik'in bu projede yalnız olduğu inancını

kuvvetlendirmektedir. Bu kez yukarıdaki sonucun aksine Papalık ve Venedik arasında bu meselede güçlü bir ittifak olduğu sonucuna ulaşmak da mümkündür. Bu ittifak öyle güçlüdür ki, Venedik Papalığının emir erliğini dahi yapabilmektedir. Suikast da bu ilişkinin bir sonucudur. Kuşkusuz bütün bunlar sebep sonuç ilişkisi içerisinde bir beyin fırtınası muvazilinde yapılan yorumlardır. Ancak tarihi gerçekler ciddi belgelerin gün ışığına çıkmasıyla netlik kazanacaktır. Politik manevraların sıkça değiştiği, devletlerin konjonktürel hareket ettiği durumlarda şüphesiz kesin sonuçlar ileri sürmek zordur.

Bu olayı devletlerin suikast yapma geleneklerinin tarih boyunca var olduğuna işaret eden bir örnek olarak da değerlendirebiliriz. Diplomasinin ve siyasetin tıkandığı zamanlarda suikast tercih edilen bir yöntem olarak her an devletlerin çözüm seçeneklerinden biri olarak durmaktadır. Venedik gittikçe güçlenen Fatih önderliğindeki Osmanlı devletinin önünü ancak bu yolla kesebileceğini düşünmüş ve Osmanlı devletinin lider merkezli bir devlet olduğu yanılışına kapılarak suikastı planlamış olabileceği de ihtimal dahilindedir.

Kesin olan şudur ki Venedik yukarıdaki belgelere göre Fatih ve Bosna Sancakbeyi Turahanzade Ömer Bey'i suikast yoluyla ortadan kaldırma teklifini görüşmüştür. Bu teklif Salamoncini adında Yahudi asıllı birisinden gelmiştir. Las Maitre makalesinde suikastın gerçekleştiği ile ilgili kesin bir yorum yapmaktan kaçınmaktadır. Ancak elde ettiği belgeleri dercederek eserinde sadece Venedik'in suikastı masaya yatırdığını belgelerle sunmaktadır. Ancak Venedik arşivine girebilmesine rağmen meseleyi derinlemesine incelememesinin çeşitli sebepleri olabilir. Uzun araştırma süresine ihtiyaç duyulması hususunu göz ardı etmemek gerekir.

Fatih'in ölümü meselesi kurgulardan uzak durarak ilmi çerçevede araştırılarak açıklanmalıdır. Bunun için başta Venedik arşivi olmak üzere dönemin diğer devletlerinin arşivlerinin mutlaka incelenmesi gerekmektedir. Günümüzde ciddi bir araştırma yapma yerine Fatih'in mezarının açılıp tıbbi incelemeler yapılmasını önerecek kadar ahlak sınırının zorlanması kaygı vericidir. Tarih eğitimi sisteminde köklü değişiklikler yapılarak diğer devlet arşivlerini kullanabilen akademisyenlerin yetiştirilmesi sonucu Fatih'in ölümü meselesi gibi birçok tarihin açıklanamamış olayları aydınlığa kavuşturulabilir. Bunun için Yunanca ve Latince derslerinin Tarih bölümlerinde okutulması ihtiyacı vardır. Ciddi bir araştırma için Süreya Faruki'nin belirttiği gibi çok çeşitli ülkelerde bulunan Osmanlı ile alakalı belgelerin bulunduğu, kütüphanelerde ve arşivlerde mukayeseli araştırmaların yapılması gerekmektedir. Fatih'in ölümü meselesi de bu minvalde bir araştırma ile aydınlatılabilecek bir konudur. Bu çalışma ile önemli bir yol haritası çıkartılmıştır.

Yaşar Demir

KAYNAKÇA

Uzunçarşılı, İ. H. (2004). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C. 1, Ankara: TTK Yayınları.

Aşıkpaşazade Tarihi. (2008). Sadeleştirilerek basılmış eser. İstanbul: Semerkand Yayınevi.

Daru, P. (2004). *Histoire de la République de Venise*, Paris: Ed: Robert Laffont

Vallion, F. M. (1995) *Venise et la Porte ottomane 1453-1566*, Paris: Economica.

Comte, L. de M.L. (1881). Le projet d'empoisonnement de Mahomet II et du Pacha de Bosnie Accueillis par la République de Venise. *Archive de l'Orient Latin*, c. 1.

Babinger, F. (1954). *Mahomet II Le conquérant et son temps 1432-1481, la grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris: Payot.

Renouard, Y. (1968). *Les homes d'affaires italiens du Moyen age*, Paris: Armand colin.

Suraiya, F. (2003). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* (2. baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.